

STRATĒGISKI SVARĪGU ENERGOAPGĀDES OBJEKTU NOZĪMĪBA KRIMINĀLTIESĪBU KONTEKSTĀ

*Mg. iur. Kārlis Piļēns,
Ekonomikas ministrijas
Gāzes tirgus un infrastruktūras nodaļas vadītājs,
Rīgas Stradiņa universitātes doktora studiju programmas
“Juridiskās zinātnes” doktorants, Latvija*

Ievads

Raksta mērķis ir apskatīt stratēģiski svarīgu energoapgādes objektu nozīmību krimināltiesību kontekstā, veicot Krimināllikumā ietvertu tiesību normu un tajās paredzēto sankciju analīzi. Raksta veidošanas procesā tiek izmantota analītiskā, deduktīvā un empīriskā darba metode. Šobrīd Latvijas Republikas Krimināllikumā nav atsevišķi paredzētas sankcijas pret energoapgādei nozīmīgu objektu (stratēģiski svarīgu objektu) tīšu vai netīšu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, kura sekas var būtiski ietekmēt visas Latvijas tautsaimniecības attīstību un radīt ekonomikas sekas pat reģionālā tvērumā. Vēsturiski Latvijā ir bijusi nodalīta izpratne par enerģētikai nozīmīgiem objektiem un Inčukalna pazemes gāzes krātuve nav īpašā veidā preventīvi aizsargāta no krimināltiesību viedokļa, lai gan Krimināllikumā ir iekļautas sankcijas par gāzes vadu tīšu iznīcināšanu un bojāšanu.

Ar Ministru kabineta 2009. gada 9. janvāra rīkojumu Nr.6 (prot. Nr.1 32.§) apstiprinātajā *Kriminālsodu politikas koncepcijā* kā viens no galvenajiem kriminālsodu mērķiem norādīts – atturēt citus cilvēkus no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas (vispārējā prevencija).

Prevencija vairāk ir līdzeklis notikumu gaitas prognozēšanai un reaģēšanai, nevis iespēja vērsties pret personu. Prevencijas būtība ir aizsteigties priekšā notikumiem. Prevencija ir sistēma, kas veidota no tādiem savstarpēji saistītiem instrumentiem, kas dod iespēju novērst likuma pārkāpumu vai iejaukties, pirms šis pārkāpums noticis¹.

Krimināltiesībās valda vispārīga atziņa, ka krimināltiesiskās attiecības rodas līdz ar attiecīgā Krimināllikuma tiesību normas spēkā stāšanās brīdi, un nekavējoties sāk darboties ģenerālā prevencija, kuras mērķis ir panākt, lai ikviena persona atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.

Lai novērstu noziedzīgu nodarījumu pret stratēģiski svarīgiem energoapgādes objektiem Latvijas Republikas teritorijā kā viens no instru-

mentiem būtu vispārējās prevencijas nolūkos iestrādāt samērīgus kriminālsodus par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, kas vērsti tieši pret stratēģiski svarīgiem energoapgādes objektiem, Enerģētikas likuma izpratnē par šādu stratēģiski svarīgu objektu būtu uzskatāma Inčukalna pazemes gāzes krātuve.

Inčukalna pazemes gāzes krātuves stratēģiskā nozīmība

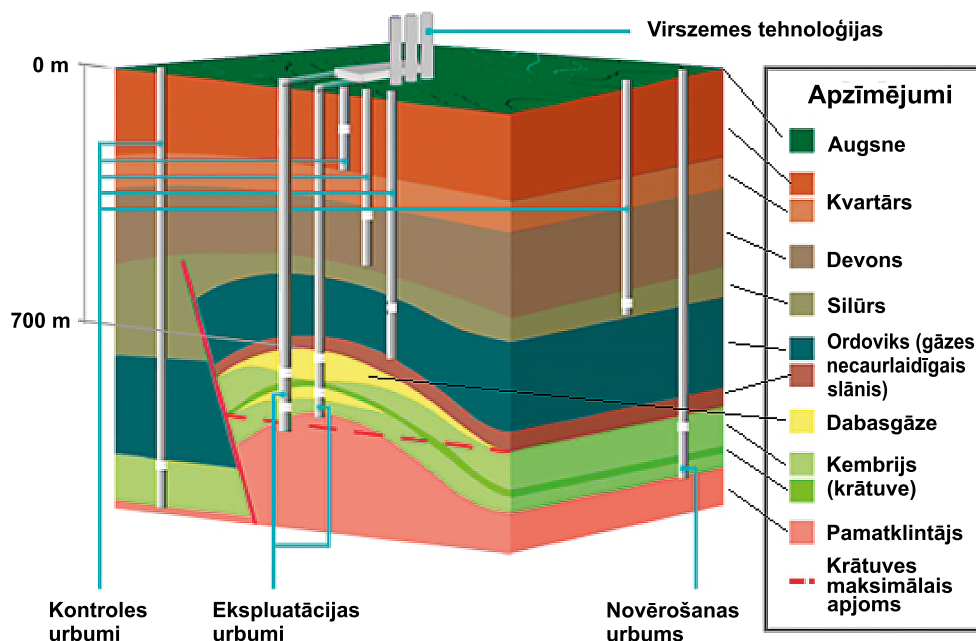
Likums „Par zemes dziļēm” zemes dziļes definē kā zemes garozas daļu, kas atrodas zem augsnes, iekšzemes un jūras ūdeņiem līdz dziļumam, kurā ekonomiski un tehniski ir iespējama tās izmantošana.

Atbilstoši likumā dotajai definīcijai zemes dziļu derīgās īpašības ir iežu fizikālās īpašības (porainība, caurlaidība, blīvums, izolētspēja, termālā enerģija u. c.), kā arī ģeoloģiskās struktūras, kuras var izmantot tautsaimniecībā.

Saskaņā ar likuma „Par zemes dziļēm” 3. pantu zemes dziļes un visi derīgie izrakteņi, kas tajās atrodas, pieder zemes īpašniekam. Zemes īpašnieks vai tā attiecīgi pilnvarota persona, ja zemes īpašnieks ir valsts vai pašvaldība, var rīkoties ar zemes dziļēm, ciktāl šis likums un citi normatīvie akti neierobežo viņa tiesības. Ievērojot minēto, ir jāpaskaidro, ka Inčukalna pazemes gāzes krātuves veido tieši šajā reģionā esošo iežu fizikālās īpašības, kas pieļauj gāzes uzglabāšanu zemē.

Murjāņu – Raganas – Inciema apkārtnē pazemē esošais porainā smilšakmens slānis veido savdabīgu „cepuri”, un to no visām pusēm ieskauj blīvi gāzi necaurlaidīgi iežu slāņi.

Inčukalna pazemes gāzes krātuvi (skatīt 1. attēlu) veido pazemes ģeoloģiskie veidojumi, kuros tiek uzglabāta dabasgāze, un virszemes tehnoloģiskās iekārtas, kas veic gan gāzes iesūkņēšanu plastā, gan kurināmā padevi no krātuves maģistrālo gāzesvadu sistēmas.

Pazemē gāze atrodas porainajā smilšakmens slānī nepilnu 83 km² platībā, un šis pazemes dabaspāzes lauks stiepjas no “Sēnītes” gandrīz līdz pat Inciemam trīs novadu teritorijā: Krimuldas, Inčukalna un Sējas novados.

Enerģētikas likuma 20. pants nosaka, ka *stratēģiski svarīgi energoapgādes objekti, proti, pazemes dabaspāzes krātuviņu pazemes daļas* ir saglabājami valsts īpašumā. Atbilstoši Civillikuma 1042. pantam, zemes īpašniekam pieder ne vien tās virsa, bet arī gaisa telpa virs tās, kā arī zemes slāņi zem tās un visi izrakteņi, kas tajos atrodas. Secīgi, pieņemot Enerģētikas likuma 20. pantu, tika ieviests izņēmums no Civillikuma 1042. pantā un likuma „Par zemes dzīlēm” 3. pantā iekļautā vispārējā īpašumtiesību uz zemes dzīlēm principa. Tālāk rakstā apskatīšu konkrēti situāciju ar vienu Latvijas Republikas teritorijā esošu stratēģiski svarīgu objektu – Inčukalna pazemes gāzes krātuvi.

Lai mazinātu pastāvošās interpretācijas un veicinātu normatīvā regulējuma skaidrību ar Ministru kabineta 2016. gada 13. decembra noteikumiem Nr.773 “Noteikumi par valsts nozīmes zemes dzīļu nogabala “Inčukalna dabaspāzes krātuve” noteikšanu” Inčukalna pazemes gāzes krātuvei tika piešķirts nogabala statuss, un šobrīd norit darbs pie Valsts nozīmes zemes dzīļu nogabala “Inčukalna dabaspāzes krātuve” izmantošanas un lietošanas noteikumu³ izstrādes.

Tādējādi, saglabājot Civillikuma 1042. pantā ietvertu zemes dzīļu īpašumtiesību principu, tiek

pastiprināti ierobežojumi zemes īpašniekiem, kas ir visas sabiedrības interesēs, paredzot ka šīs zemes dzīles pieder valstij.

2013. gada 14. oktobrī Eiropas Komisija akceptēja 248 kopīgu interešu projektus enerģētikā⁴. Šo projektu sarakstā ir iekļauta arī Inčukalna pazemes gāzes krātuves modernizācijas un rekonstrukcijas turpināšana un krātuves paplašināšana kā stratēģiski svarīgs objekts Latvijas un Baltijas valstu mērogā⁵.

Nozīmīga loma Latvijas enerģētiskās drošības stiprināšanā ir arī Eiropas Savienības kopējām iniciatīvām enerģētikas politikas jomā. Pārskata periodā Eiropas Komisija izvirzīja uzstādījumu, kas paredz, ka līdz 2020. gadam Eiropas Enerģētikas Savienībai jāspēj nodrošināt vienota Eiropas Savienības iekšējā enerģētikas tirgus funkcionēšana. Latvijas gadījumā šādas savienības izveide ir pozitīvi vērtējams apstāklis, kuru var izmantot kā platformu turpmākai virzībai uz vienotu un savstarpēji integrētu Eiropas enerģētikas tirgu⁶.

Ministru kabineta 2014. gada 25. marta sēdē (prot. Nr. 18) tika pieņemts informatīvais ziņojums “Par kopīgu interešu projektu attīstību enerģētikā”, kurā kā kopīgu interešu projekts ir iekļauts arī projekts “Inčukalna pazemes gāzes krātuves modernizācijas un rekonstrukcijas turpināšana un krātuves paplašināšana”.

Ar Inčukalna pazemes gāzes krātuvi faktiski ir saprotama lietu kopība, kas nepieciešama, lai nodrošinātu Inčukalna pazemes gāzes krātuves

funkcionēšanu, proti, visas iekārtas, kas nodrošina tehnoloģisko procesu izpildi, lai dabasgāzi iesūknētu, uzglabātu un izsūknētu Inčukalna pazemes gāzes krātuvē. Šajā lietu kopībā ietilpst vismaz četras obligātas komponentes, proti: zemesgabali, Inčukalna pazemes gāzes krātuves pazemes daļa – ģeoloģiskā struktūra zemes dzīlēs, tehnoloģiskās iekārtas, un tehnoloģiskā jeb bufergāze. Inčukalna pazemes gāzes krātuves darbība bez šo četru komponentu vienlaicīgas kopības nebūtu fiziski iespējama un īstenojama.

Administratīvā rajona tiesas Rīgas tiesu nams 2014. gada 5. augustā spriedumā administratīvajā lietā Nr.A420487913 tika atzīta Inčukalna pazemes gāzes krātuves Latvijas valstij stratēģiskā nozīme. Administratīvā apgabaltiesa 2015. gada 7. janvāra spriedumā (spēkā stājies 2015. gada 16. jūlijā) papildus secināja, ka tas, ka daļa no zemes virs Inčukalna pazemes gāzes krātuves teritorijas pieder pašvaldībai un privātpersonām, nav pretrunā Enerģētikas likuma 20. pantam. Citos gadījumos, kad zeme virs Inčukalna pazemes gāzes krātuves ir nodota privātpersonu īpašumā, tomēr nav saskatāma lietu kopīga, kas nepieciešama, lai nodrošinātu Inčukalna pazemes gāzes krātuves funkcionēšanu. Minētā lieta 2013. gada 17. oktobrī bija ierosināta pēc akciju sabiedrības "Latvijas Gāze" pieteikuma par labvēlīga administratīvā akta izdošanu un pienākuma uzlikšanu valsts akciju sabiedrībai "Privatizācijas aģentūra" nodot AS "Latvijas Gāze" privatizācijai apbūvēto zemesgabalu, kas atrodas virs Inčukalna pazemes gāzes krātuves. Rezumējot abos iepriekš pieminētajos spriedumos konstatētās atziņas, Krimināllikuma izpratnē šāds stratēģiski svarīgs objekts būtu aizsargājams.

Līdz ar to var secināt, ka *Inčukalna pazemes gāzes krātuvei ir stratēģiski svarīga nozīme enerģētikas nozares Latvijas valsts politikas veidošanā*, drošas energoapgādes nodrošināšanā Latvijas un Baltijas reģionā, kā arī energoatkarības no Krievijas mazināšanā.

Stratēģiski svarīgu enerģētikas objektu nozīmība Krimināllikumā

Saskaņā ar Krimināllikuma 2. panta pirmo daļu, persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu Latvijas teritorijā, atbild saskaņā ar Krimināllikumu.

Noziedzīga nodarījuma subjekts ir noziedzīgu nodarījumu izdarījusi pieskaitāma fiziska persona, kura sasniegusi krimināllikumā paredzētu vecumu, un līdz ar to viņu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu var saukt pie kriminālatbildības.

Pie kriminālatbildības var saukt ikvienu personu, kura izdarījusi noziegumu Latvijas Republikas teritorijā, izņemot ārvalstu diplomātiskos pārstāvjus un citas personas, kuras saskaņā ar spēkā esošajiem likumiem vai starptautiskiem nolīgumiem nav pakļautas Latvijas Republikas jurisdikcijai. Atbilstoši Krimināllikuma 6. panta pirmajai daļai par noziedzīgu nodarījumu atzīstams ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarīts kaitīgs nodarījums (darbība vai bezdarbība), kurš paredzēts šajā likumā un par kura izdarīšanu draud kriminālsods.

Krimināltiesībās nav dots speciālā noziedzīga nodarījuma objekta vispārīgs jēdziens. Ar noziedzīga nodarījuma objektu tiek saprastas ar Krimināllikumu aizsargātās intereses. Vienlaikus Krimināllikums paredz gadījumus, kad Krimināllikumā tiek definētas speciāla objekta pazīmes un par noziedzīgiem nodarījumiem pret speciāliem objektu ir izveidotas atsevišķas Krimināllikuma sevišķās daļas nodaļas.

Apskatot Krimināllikuma tiesību normas, redzams, ka Krimināllikuma XVIII nodaļa ietver sankcijas par noziedzīgiem nodarījumiem pret īpašumu. Var prezumēt, ka īpašums tiek atzīts par sabiedrībai svarīgu aspektu, un nekustamā īpašuma neaizskaramība tiek aizsargāta ar Krimināllikumu. Taču, ja paskatās konkrēti attiecībā uz enerģētikas objektiem, var redzēt, ka tiek paredzētas sankcijas tikai par gāzes un naftas vadu iznīcināšanu un bojāšanu aiz neuzmanības; elektrotīkla, publiskā elektronisko sakaru tīkla, siltumtīkla, gāzes, naftas un naftas produktu vada tīša iznīcināšanu un bojāšanu; kā arī elektroenerģijas, siltumenerģijas un gāzes patvaļīga patērēšanu, elektronisko sakaru pakalpojumu patvaļīga izmantošanu un par nelikumīgām darbībām ar patērētās elektroenerģijas, siltumenerģijas un gāzes komercuzskaiti.

Piemēram, konkrēti apskatot Krimināllikuma 188. pantu redzams, ka ir paredzēta kriminālatbildība par gāzes un naftas vadu iznīcināšanu un bojāšanu aiz neuzmanības, taču nav paredzēta atbildība par Inčukalna pazemes gāzes krātuves tehnoloģisko virszemes iekārtu aizskārumu (ar tiešu nodomu vai bez tieša nodoma), kam ir vienlīdz svarīga nozīme kā gāzes vadiem, lai nodrošinātu drošu gāzapgādi Latvijas Republikas teritorijā.

Rezumējot var secināt, ka likumdevējs Krimināllikumā nav atsevišķi paredzējis sankcijas pret energoapgādei nozīmīgu objektu (stratēģiski svarīgu objektu) tīšu vai netīšu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, kura sekas var būtiski

ietekmēt visas Latvijas tautsaimniecības attīstību un radīt ekonomikas sekas pat reģionālā tvērumā.

Likumdevējs, pieņemot Krimināllikumu un tajā ietvertos sodus ar enerģētikas nozari saistītiem jautājumiem, ir paredzējis sankcijas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas pamatā vērsti pret enerģētikas uzņēmumu komercuzskaites prasību neievērošanu un, no stratēģisko energoapgādes objektu viedokļa, soda sankcijas paredzētas par elektrotīkla, publiskā elektronisko sakaru tīkla, siltumtīkla, gāzes, naftas un naftas produktu vadu aizskārumu, kas ir tikai daļa no valsts stratēģiski svarīgo energoapgādes darbībai nepieciešamās infrastruktūras kopuma.

Lai visa kalendārā gada tvērumā nodrošinātu stabilu un drošu gāzapgādi būtiska loma ir Inčukalna pazemes gāzes krātuvei, ne tikai maģistrālajiem gāzes vadiem, par kuriem gāze tiek transportēta līdz gāzes galalietotājam.

Spēkā esošā Krimināllikuma redakcija neparedz sankciju par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kas izdarīts pret kādu Inčukalna pazemes gāzes krātuves infrastruktūras sastāvdaļu. *Tādējādi no krimināltiesiskā viedokļa netiek pilnībā aizsargāti Latvijas enerģētikas drošībai stratēģiski svarīgākie infrastruktūras objekti.*

Secinājumi

1. Inčukalna pazemes gāzes krātuvei ir stratēģiski svarīga nozīme enerģētikas nozares Latvijas valsts politikas veidošanā, drošas energoapgādes nodrošināšanā Latvijas un Baltijas reģionā, kā arī energoatkarības no Krievijas mazināšanā.
2. Likumdevējs Krimināllikumā nav atsevišķi paredzējis sankcijas pret energoapgādei nozīmīgu objektu (tajā skaitā, stratēģiski

svarīgu objektu) tīšu vai netīšu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, kura sekas var būtiski ietekmēt visas Latvijas tautsaimniecības attīstību un radīt ekonomiskas sekas pat reģionālā tvērumā.

3. Krimināllikumā nav paredzētas sankcijas par Inčukalna pazemes gāzes krātuves aizskārumu, kuram ir būtiska nozīme, lai Latvijas gāzapgādes sistēma varētu darboties kā kopums.
4. Vēsturiski ir bijusi nodalīta izpratne par enerģētikai nozīmīgiem objektiem, un Inčukalna pazemes gāzes krātuve nav tikusi īpašā veidā preventīvi aizsargāta no Krimināllikuma viedokļa, lai gan Krimināllikumā ir iekļautas sankcijas par gāzes vadu tīšu iznīcināšanu un bojāšanu.
5. Spēkā esošais Krimināllikums no krimināltiesiskā viedokļa šobrīd neaizsargā visus stratēģiski svarīgākos enerģētikas infrastruktūras objektus, kas kopš neatkarības atjaunošanas dienas 1990. gada 4. maijā, mainoties faktiskajai situācijai, attīstoties infrastruktūrai un tās nozīmībai Latvijas tautsaimniecības attīstībā, ir ieguvuši lielāku stratēģisko nozīmību.
6. Nākotnē būtu nepieciešama plašāka diskusija starp enerģētikas nozares ekspertiem un krimināltiesību ekspertiem par Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu sankciju papildināšanu attiecībā uz enerģētikas nozares objektiem un būtu nepieciešams veikt noziedzīgo nodarījumu sastāvu modernizāciju un pārskatīšanu atbilstoši mūsdienu drošības prasībām un faktiskajai situācijai enerģētikas nozarē.

Atsauces

1. Kronberga I. Likumpārskatījumu prevencija jeb neiespējamā misija (I). 02.12.2011.
2. Publikācija "Inčukalna pazemes gāzes krātuve" (www.neogeo.lv).
3. Ministru kabineta noteikumu projekts "Valsts nozīmes zemes dziļū nogabala "Inčukalna dabasgāzes krātuve" izmantošanas un lietošanas noteikumi" (VSS-354, 30.03.2017, prot. Nr.13, 8.§). Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40422236> [skatīts 08.04.2017.].
4. Eiropas Komisijas projektu saraksts angļu valodā. Pieejams: http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/pci/pci_en.htm [Skatīts 29.03.2017.].
5. Eiropas Komisijas projektu saraksts valstu sadalījumā angļu valodā. Pieejams: http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/pci/doc/2013_pci_projects_country.pdf [Skatīts 29.03.2017.].
6. Publiskais pārskats par Drošības policijas darbību 2015. gadā.

Abstract

The aim of this article is to examine strategic importance of energy supply system in the context of criminal law by performing analysis of the provisions and penalties described in the Criminal Law. Currently, Criminal Law of the Republic of Latvia has no specific sanctions against intentional or unintentional offenses to important energy supply system objects (strategically important objects), consequences of which may have a significant impact on the growth of all the Latvian economy and even have consequences to economy on regional scale.

Historically, there has been a distinct understanding of significant objects of energy supply system in Latvia; hence, the Inčukalns underground gas storage is not preventively protected in a special way from the criminal law point of view, although the Criminal Code includes penalties for gas pipelines intentional destruction and damage.

It would be necessary to carry out modernization and revision of the penalties provided in the Criminal Law regarding the energy sector by adjusting them according to modern safety requirements and the actual situation in the energy sector.

Аннотация

Цель статьи – рассмотреть значение стратегически важных объектов энергоснабжения в контексте уголовного права, проведя анализ включённых в Уголовный закон правовых норм и предусмотренных ими санкций. В настоящее время Уголовный закон Латвийской Республики не предусматривает санкции против умышленных или неумышленных преступлений, совершённых против важных объектов энергоснабжения (стратегически важных объектов), последствия которых могут оказать существенное влияние на всю экономику Латвии и даже создать экономические последствия регионального масштаба.

Исторически сложилось, что в Латвии было отделенное понимание о значимых объектах энергоснабжения, и, с точки зрения уголовного законодательства, Инчукалнское подземное хранилище газа превентивно не защищено специальным способом, хотя Уголовный закон предусматривает наказание за умышленное уничтожение и повреждение газопроводов.

В дальнейшем представляется необходимым пересмотреть и модернизировать штрафные санкции, предусмотренные в Уголовном законе для энергетического сектора, произведя корректировки в соответствии с современными требованиями безопасности и реальной ситуации в энергетическом секторе.